

ТЕНДЕНЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕРЕХОДУ ЙОГО ДО МОДЕЛІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

О.І.Котикова, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет

У статті визначено основні закономірності переходу сучасного вітчизняного землекористування до моделі стійкого розвитку. Проведено порівняльну оцінку потужності сільського господарства України та Франції, досліджено потенціал сільського господарства України при досягненні показників ЄС та Франції.

Постановка проблеми. Зростаючі потреби суспільства в життєвих засобах і ресурсах та одночасно в чистому й екологічно-безпечному довкіллі, з одного боку, і обмеженість природних ресурсів, функціонування біосфери за своїми законами, з другого, висувають тепер на перший план проблеми раціонального використання природно-ресурсного потенціалу. В цих умовах важливим завданням науки є дослідження передумов і закономірностей переходу суспільства до сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку вітчизняного землекористування в своїх працях досліджували Новаковський А.Я., Добряк Д.С., Третяк А.М., Данилишин Б.М., Горлачук В.В., Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В., Грянник О.В., Феденко В.П., Трегобчук В.М., Тихоненко О.В. та ін. Однак слід зазначити, що багатовекторність проблеми, загострення екологічної кризи у вітчизняному землекористуванні зумовлюють необхідність подальшого поглиблення досліджень.

Постановка завдання. Визначити основні тенденції сучасного вітчизняного сільськогосподарського землекористування та закономірності його переходу до моделі стійкого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей та передумов переходу до моделі сталого розвитку землекористування в Україні за ґрунтово-кліматичними, соціальними, економічними, екологічними та політичними ознаками дозволило визначити такі його закономірності:

- виробництво корисних матеріальних благ і послуг при землекористуванні нерідко супроводжується небажаними екологічними наслідками;
- високоефективне землекористування вимагає постійного удосконалення земельних відносин;
- при землекористуванні економічні й екологічні інтереси, як правило, не співпадають;
- постійна спрямованість на поліпшення добробуту людей та обмеженість землі в обробітку супроводжується безперервним удосконаленням агроекологічної системи, підвищенням рівня її інтенсифікації, антропогенного навантаження на біоценоз;
- розвиток науково-технічного прогресу в сільському господарстві, посилення його інтенсифікації свідчать, що її фактори носять подвійний характер, тобто поряд із забезпеченням підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва викликають негативні екологічні явища, деградацію і забруднення довкілля;
- без необхідного наукового підходу інтенсифікація сільського господарства негативно впливає на соціальний бік відтворення;
- екологічність виробництва нерідко залежить від самих учасників виробництва;
- головна мета екологізації землекористування полягає в збереженні оточуючого середовища в стані, що не перевищує межі допустимих екологічних порушень, для забезпечення умов життя теперішнього та майбутніх поколінь людства.

Отже, сучасне землекористування в Україні не відповідає принципам стійкого розвитку. Однак, це не означає, що перехід до такої моделі в Україні неможливий. Стійкому розвитку держави, і це є суттєвою особливістю України, передуює період земельної реформи: зміни форм власності на землю та розвиток різних видів землекористування. Саме зараз, коли історично закладаються правові та соціальні основи подальшого розвитку сільськогосподарського землекористування, процес

переходу на модель стійкого розвитку є найбільш природним і матиме найвищий ефект з найменшими витратами.

Наприклад, якщо провести порівняльний аналіз виробництва сільськогосподарської продукції України та Франції, яка має населення на 10,3 млн більше, але дещо менша за територією – 55 млн га проти 57,9 млн га в Україні, матимемо невітніші для України дані (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка потужності сільського господарства України та Франції (2001 рік)

Показники	Україна	Франція	Україна до Франції,%
Загальна чисельність населення, млн чол.	49,1	59,4	82,6
Активне сільське населення, млн чол.	3,520	0,857	410,7
Загальна територія, тис. га	57935	55010	105,3
Оброблювана площа, тис. га	33494	19585	171,0
Оброблювана площа на душу населення, га	0,682	0,329	207,3
Виробництво зерна – всього, тис. т:	38900	60264	64,5
на душу населення, кг	792,0	1013,6	78,7
Урожайність зернових, ц з 1 га	27,3	67,4	40,5
Виробництво пшениці – всього, тис. т:	21348	31572	67,6
на душу населення, кг	434,6	531,0	81,8
Урожайність пшениці, ц з 1 га	31,0	66,2	46,8
Виробництво соняшнику – всього, тис. т:	2251	1581	142,4
на душу населення, кг	45,8	26,6	172,2
Урожайність соняшнику, ц з 1 га	9,4	22,4	41,9
Виробництво цукру – всього, тис. т:	1801	3962	45,4
на душу населення, кг	36,7	66,6	55,1
Виробництво картоплі – всього, тис. т:	17344	6078	285,3
на душу населення, кг	353, 1	102,2	345,5
Урожайність картоплі, ц з 1 га	108,0	374,6	28,8
Виробництво молока – всього, тис. т:	13435	24903	53,9
на душу населення, кг	273,5	418,8	65,3
Виробництво м'яса, тис. т:	1518	6534	23,2
на душу населення, кг	30,9	109,9	28,1

Примітка. Розраховано за даними [1-3]

При цьому площа оброблюваної землі у Франції всього 19,5 млн га проти 33,5 млн га в Україні, або, відповідно, 33,4 і 56,4% загальної площі країн. Як видно, при значно мен-

шій площі, що використовується для сільськогосподарського виробництва, і чисельності працездатного сільського населення (3,52 млн в Україні проти 0,857 млн у Франції) Франція виробляє порівняно з Україною більш ніж у 1,3 раза зерна та у два рази цукру, майже вдвічі молока, а м'яса більш ніж у 4 рази. До речі, за даними академіка О.М.Шпичака, перед першою світовою війною Україна виробляла майже 672 кг зерна на душу населення [3] проти 792 кг у 2001 році. Таким чином, ефективність виробництва сільськогосподарської продукції у Франції набагато вища (табл. 2).

Таблиця 2
Виробництво продукції на 100 га ріллі, ц (2000 рік)

Продукція	Україна	Франція	Україна до Франції,%
Зернові, разом	1194,6	3266,8	36,6
Пшениця	655,6	1711,5	38,3
Фуражні, разом	536,9	1549,8	34,6
Кукурудза	111,8	888,0	12,6
Соняшник	69,1	85,7	80,6
Картопля	532,6	329,5	161,6
Цукор	55,3	214,8	25,7
Молоко	412,6	1350,0	30,5
М'ясо	46,6	354,2	13,2

Примітка. Розраховано за даними [1-3]

Як бачимо, на 100 га ріллі Франція виробляє більш ніж у 2,5 рази зерна, в 4 рази цукру, втричі молока і в 7 разів м'яса, що зумовлено, природно, більш високою продуктивністю сільського господарства. Врожайність зерна у Франції порівняно з Україною у 2-3 рази вища, соняшнику – у 2,5 рази, надій на корову – у 2,5 рази. Водночас Україна з її найродючішою у світі землею має великий невикористаний потенціал і може виробляти набагато більше сільськогосподарської продукції. Якщо підвищити врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин до середніх показників ЄС, то Україна зможе при тих самих обсягах посівів і поголів'ї корів виробити близько 70 млн. т зерна, 3,8 млн соняшнику, 6,5 млн цукру, 40,0 млн молока і 4,6 млн т м'яса.

За розрахунками І.Р.Юхновського, зерновий потенціал України становить **63,2** млн т [4], а за даними Президента Української академії аграрних наук академіка М.В.Зубця, Україна вже у **2010** році може виробляти **48** млн т зерна, **4,2** млн т м'яса, **22,5** млн т молока і **17,5** млн т картоплі, при цьому потенціал урожайності озимої пшениці – **85** ц з **1** га, озимого тритикале – **115** і ярого – **80** ц з **1** га [5].

Таким чином, при реалізації сучасних технологій землеробства, які в розвинутих країнах базуються на концепції стійкого розвитку сільськогосподарського землекористування, Україна може у **2-3** рази збільшити виробництво продукції на душу населення та експортувати продукцію сільського господарства на світовому ринку на **16-18** млрд доларів США [6] при прогнозних обсягах експорту **10-15** млн т зерна, **1,5-2** млн цукру і **2-3** млн м'яса [7].

Висновки. Таким чином, виявлені тенденції та закономірності сучасного землекористування свідчать, що вони в Україні не відповідають принципам стійкого розвитку. Однак, це не означає, що перехід до такої моделі в Україні неможливий, навпаки, є всі підстави стверджувати (і це доводять результати дослідження) про необхідність і своєчасність такого переходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник України 2006 [статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Видавництво "Консультант", 2007. – 551 с.
2. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2006 рік [статистичний збірник / відп. за випуск Ірина Калачова]. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 243 с.
3. Шпичак О. М. Сільське господарство України на початку та в кінці ХХІ ст. / О. М. Шпичак. – К. : ІАЕ, 2000. – 74 с.
4. Юхновський Р. І. Сільське господарство України / Р. І. Юхновський. – К. : Кабінет Міністрів України, 1997. – 152 с.
5. Зубець М. В. Починаємо з хліба / М. В. Зубець // Зерно і хліб. – 2003. – №3. – С. 6–7.
6. Саблук П. Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України ХХІ ст. / П. Т. Саблук // Матеріали Третіх річних зборів Всеукр. конгр. Вчених економістів-аграрників, 29-30 березня 2001 р., м. Київ. – К., 2001. – С. 5–16.
7. Трегобчук В. М. Продовольча безпека в контексті національної безпеки держави / В. М. Трегобчук. – К. : ІЕ НАН України, 1999. – 55 с.